

Institut pro evropskou integraci Bankovní institut vysoká škola a.s. Praha

doc. Ing. et Ing. Antonín Peltrám CSc.

Ing. Magda Duchečková

technické výpočty Ing. Ivo Drahotský Ph.D., Fakulta Jana
Perneru UPCE

Konference:

**Ekonomické, právní a regionální faktory konkurenceschopnosti
železnice, Telč 12.-13.11.2009**

**MEZE
ENVIRONMENTÁLNÍ
EFEKTIVNOSTI
ŽELEZNICE A JEJICH
VLIV NA FINANCE A
STÁTNÍ POMOC**

Předpoklad: naškádlení bruselských orgánů přinese ovoce

- Nastanou problémy při uplatňování českých požadavků
- Budou přitvrzeny požadavky na kvalitu projektů
- přehlédnou se možnosti, která skátají dočasná pravidla EK
- stoupne zájem o problematiku EU
- Je nás málo – zatím jen
  - veřejné finance
    - doprava a životní prostředí
    - začneme pracovat na hodnocení efektivnosti státní pomoci

Historické ohlédnutí

- V ČR historicky byla vybudována nejhustší síť železničních tratí na světě, která odpovídala vývoji dopravy a přepravních potřeb konce 19. století, po vybudování sítě kvalitních bezprašných komunikací postupně doplňovaných dálnicemi se pozice železniční dopravy mění a její místo je v magistrálních přepravách, v přepravách ucelenými vlaky a v osobní dopravní obsluze velkých aglomerací (S-Bahn)
- Zatímco většina států svou síť výrazně redukovala, v ČR je snaha ji udržet a rušení tratí omezit na nezbytné minimum
- V rámci ověření možností udržení co největšího rozsahu železniční sítě neposuzujeme možnosti jejího využití z hlediska kvality přepravy a její ekonomiky, ale z pohledu energetické a environmentální náročnosti, tedy mýtů, kdy je železnice „vždy“ výhodná

Doprava a životní prostředí

- Posuzovali jsme hlavní ekologické parametry regionální železniční a autobusové dopravy:
  - energetickou a emisní efektivnost
  - některá další obecně definovatelná kritéria jsme vyloučili, protože mají u tohoto segmentu hromadné přepravy cestujících přibližně stejnou váhu
    - nehodovost
    - hlukové emise a
  - nelze obecně porovnávat základní parametry kvality dopravní obsluhy snad s výjimkou nákladů
    - tam nutno vyjít z obecných šetření

Je kapacitnější vozidlo energeticky a emisně efektivnější ?

- Vlaky se porovnávají s druhy dopravy s méně kapacitními dopravními prostředky tak, že se
  - v obecných ekologických úvahách porovnává kapacita vyjádřená nabídkou míst k přepravě,
  - v objektivnějších pracích používaných Evropskou komisí, i když byly provedeny na objednávku UIC za předpokladu 50% využití kapacity.
- V takovém případě je železnice proti autobusu jako kapacitnější druh dopravy samozřejmě vždy energeticky a patrně i emisně efektivnější
- Jenomže v tržní ekonomice nutno vycházet z poptávky - a ta je na místních a regionálních většinou rozhodně menší než nabídka.
- Tak tomu je v případě srovnání dopravy na regionální trati a autobusy

Problém místních a regionálních tratí

- Regionální a místní trati vznikaly před cca stoletím, kdy jediný konkurent s výjimkou splavných vodních cest byly koňská spřežení – dostavníky a formani.
- Železnice se výrazně modernizovaly, ale při plošné obsluze území je tento rozvoj techniky nesrovnatelný s posuvem od koní k moderním kamionům a autobusům
- ČD do roku 1997 zpracovávají základní data k výkonům místních a regionálních tratí:
  - s určitou nepřesností bylo možno zpracovat obdobná data i za rok 2003 a s určitými problémy srovnatelnosti i za rok 2005 a 2008
  - zásadním rysem rozvoje je v zásadě přesun všech významnějších objemů přepravy zboží: nákladní doprava svým kdysi převažujícím podílem na přepravě už nemůže dostatečně rozředit náklady dopravní cesty

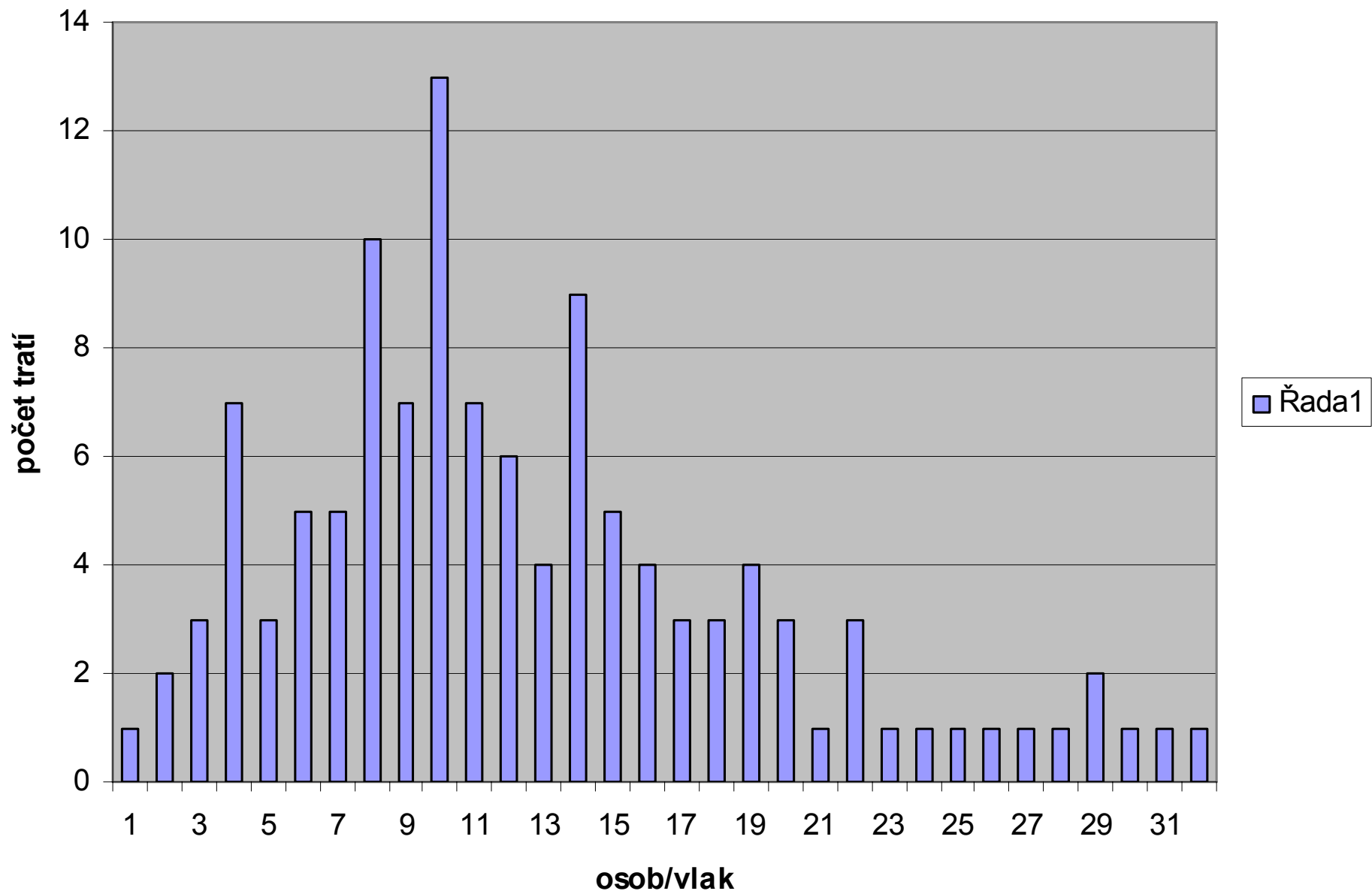
Perspektiva nákladní přepravy na místních a regionálních tratích

- Faktická likvidace nákladní přepravy na těchto tratích po přechodu od centrální příkazové k tržní ekonomice umožňuje soustředit se jen na přepravu cestujících
- Takové zjednodušení je do budoucna ještě více oprávněno, protože při podpoře rozvoje malých a středně velkých podniků, které měly již před krizí cca 80% podíl na nové zaměstnanosti v soukromém sektoru; 99% podíl na počtu podnikatelských subjektů celkem mimo finanční služby (cca 23 milionů podnikatelských subjektů proti 41 tisícům velkých podniků v EU), podíl na HDP je cca poloviční a lze očekávat pokračování této tendence
- Potřebují nebo budou malé a střední podniky potřebovat tolik železniční přepravy?

Masivní podpora automobilkám

- Automobilový průmysl se podílí cca 20% na průmyslové výrobě. Některé odhady světových finančních institucí uvádějí až 30% globální přebytek výrobních kapacit. Mají se přebytky odbourat, nebo výrazně rozšířit stupeň automobilizace na všechny občany věkově a fyzicky schopné řídit auto? Sektor se výrazně posiluje; podporuje se vývoj zelených vozidel.
- 12 států EU zavedlo vrakovací příspěvky; ČR předtím odpuštění DPH u automobilů, což vysoce zefektivnilo nákup nejdražších aut z dovozu pro naše nejpotřebnější
- Mluví se o disharmonizaci podmínek železniční a silniční dopravy
  - jenomže vozkm autobusové dopravy se podílejí na celkových vozkm cca 2% a na těžké silniční dopravě 4%
- Hromadná doprava mimo města a aglomerace klesá, snižuje se vytížení vlaků. Následující graf je za 2003

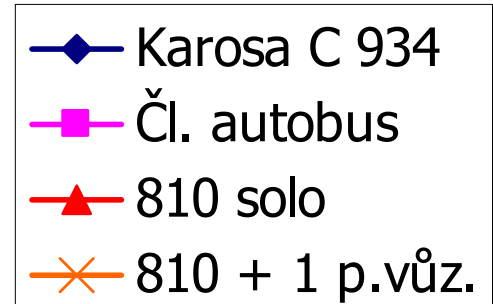
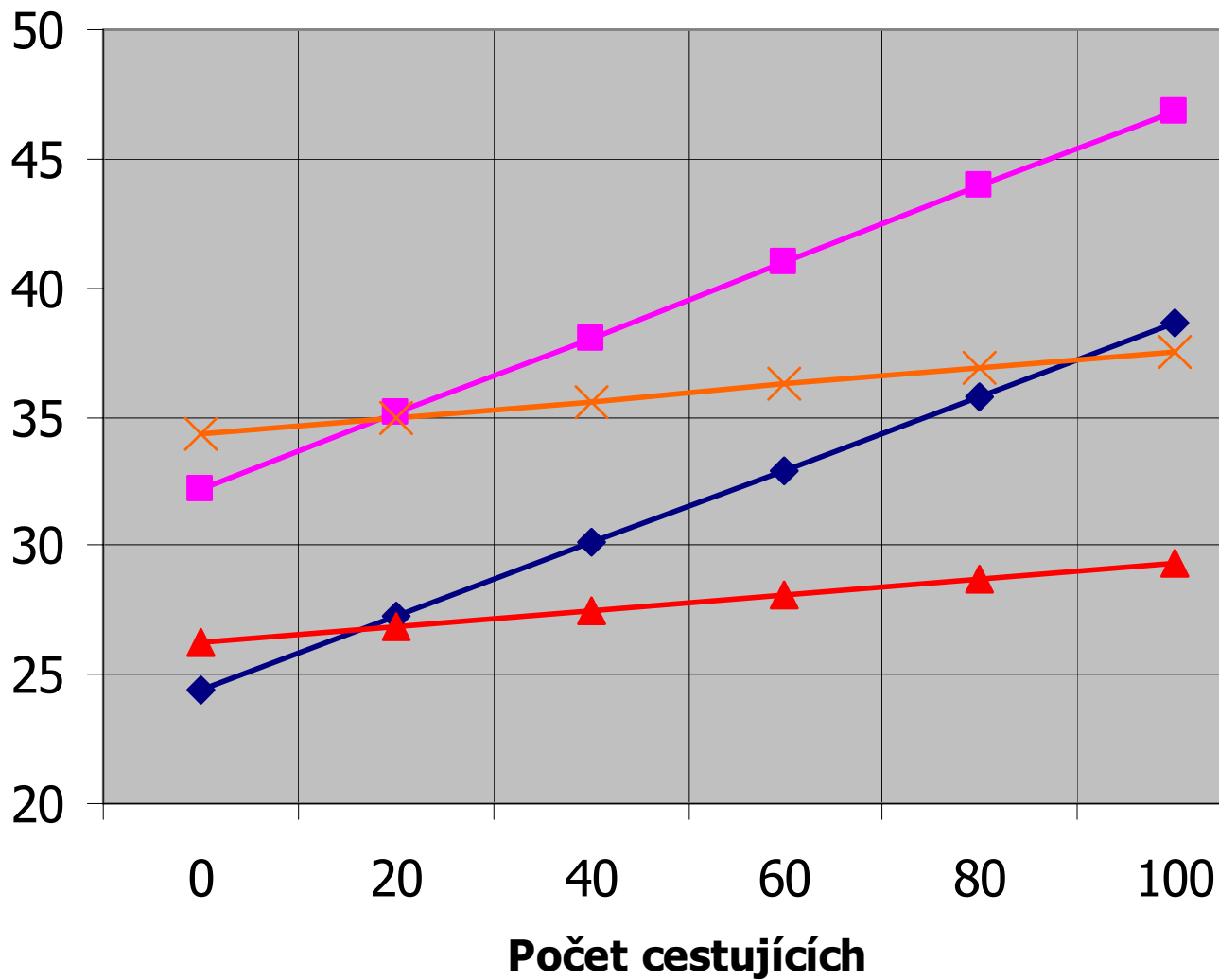

Závislost spotřeby a emisí

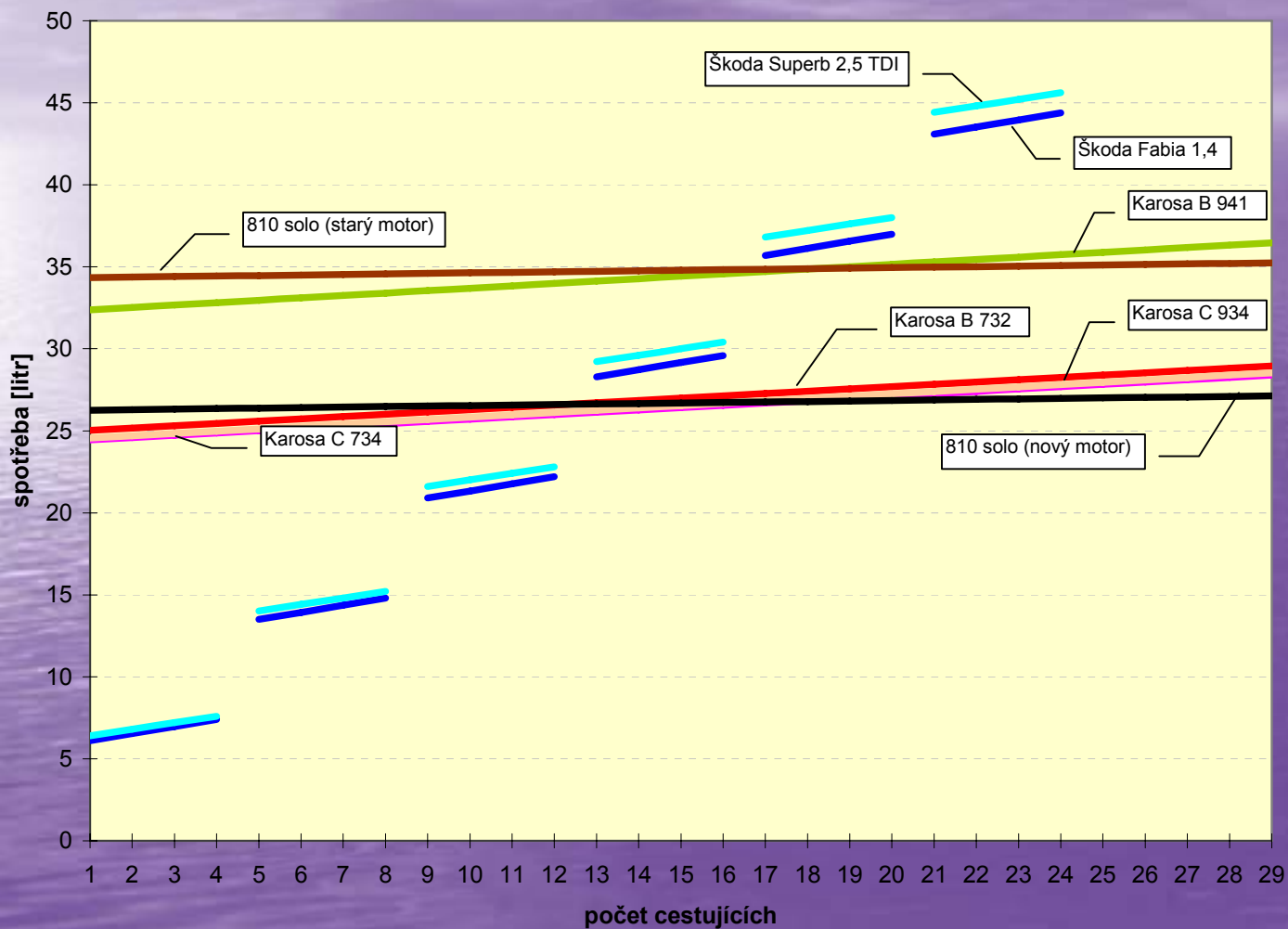
- Srovnání na místních a regionálních tratích železnice - autobusy je jednodušší, protože jde o stejné medium - motorovou naftu
- V autobusové dopravě a na železnici se sleduje skutečná spotřeba na vozový, resp. vlakový km. Jenomže spotřebu lze za předpokladu např. srovnatelné rychlosti rozdělit na jakousi základní spotřebu při jízdě vozidel bez cestujících a nárůst spotřeby v závislosti na počtu cestujících.
- Závislost nárůstu spotřeby paliva s počtem cestujících zcela nepochybně je ve větší části průběhu od 0 cestujících po plné využití lineární

Efektivní obsazení a spotřeba

- Závislost spotřeby na vytížení dopravního prostředku, v případě osobní dopravy počtu cestujících, lze vyjádřit pro každý druh dopravy, resp. dopravní prostředek, rovnicí přímky ve směřnicovém tvaru.
- Spotřebu bez cestujících lze vyjádřit na ose y rovnoběžkou s osou x , nárůst spotřeby v závislosti na využití dopravního prostředku pak přímkou, která v závislosti na směrnici plynule stoupá.
- Přímka na začíná na ose y tím výš, čím je za jinak stejných podmínek kapacitnější dopravní prostředek
- Hledá se průsečík obou přímek. Udává počet cestujících, od nichž je železniční jednotka např. 810 s vyšší základní hmotností vozidla energeticky efektivnější, než autobus.

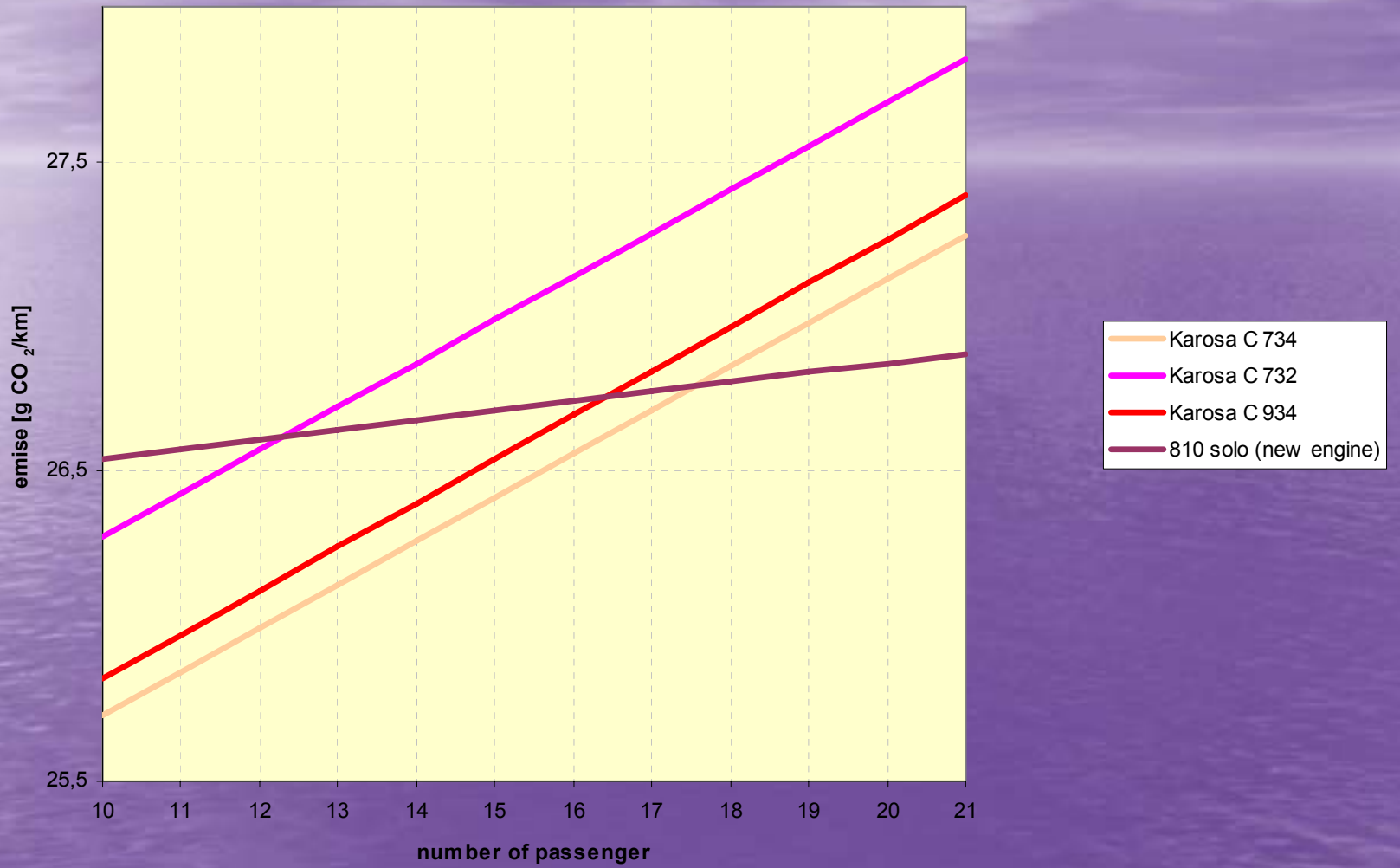

Spotřeba PHM

- Karosa C 734
- Karosa B 732
- Karosa C 934
- Karosa B 941
- 810 solo (nový motor)
- 810 solo (starý motor)
- Škoda Fabia 1,4
- Škoda Superb 2,5 TDI

Emise

Průsečíky průmek spotřeby

- Na základě propočtů Ing. Drahotského, PhD. může být nejméně kapacitní jednotka na železnici – vůz 810 sólo - energeticky efektivnější než doprava autobusová, reprezentovaná autobusy z předchozího grafu, pokud je u původních motorů (byly kdysi v motorových jednotkách drah a v příměstských autobusech v zásadě stejné) mez efektivnosti 17-18 cestujících, pokud se vymění motory za nové, 12 cestujících. Vraťme se k obrázku 7, kolik tratí je tedy environmentálně příznivějších

Emise

- Emisní parametry se různě odhadovaly v různých studiích, zadávaných tu UIC, tu na obranu silniční dopravy IRU. Vznikala řada metodických problémů; pokroku se dosáhlo až po rozhodnutí EU zařadit dopravu do systému obchodování s emisemi. Zatím co v řadě problémů stále není při přípravě na Kodaňský summit OSN o životním prostředí, resp. opatření proti nepřijatelné podnební změně několik týdnů před konferencí jasné, v případě začlenění dopravy do systému obchodování s emisemi to je jasné.

Ozelenění automobilů

- V říjnu 2008 došlo k přijetí kompromisního návrhu dohodovacího výboru Rada - EP k směrnici ES k ozelenění aut; ta byla pak přijata Radou jako směrnice EP a Rady v květnu tr., zveřejněna byla v červnu a platit bude v podstatě s novou etapou evropského systému obchodování s emisemi.
- Pojetí: různé druhy paliva různě zdaněny podle energetického obsahu za celou dobu životnosti různých silničních vozidel a ceny za emise podle složení emisí.
  - Dílčí problém: u autobusů kalkulačně 800 000 km; motorový vůz na železnici za dvě desetiletí větší,
  - u autobusů budou motory s normou EURO VI, na dráze EURO I
  - Za těchto podmínek váha emisí v součtu ceny paliva a emisí necelých 20% - emise lze pro celkové úvahy vynechat.

DALŠÍ ÚVAHY

- I při environmentální neefektivnosti přepravy na místních a regionálních tratích může být nemoudré likvidovat provoz a tím i trať: dnes již jde o národní technické památky.
- Zvýšit dotace prakticky nelze - jsou na hraně možností i práva EU
- Šlo by pojmát je jako složky turistiky v příslušné oblasti? V zahraničí se využívají vyřazené trati například na cyklostezky a in-linové dráhy, železniční muzea apod.
- Vedle zpochybnění obecně environmentálních předností bez ohledu na využití by bylo účelné i posoudit další teoremy
Například –
  - předání trati do majetku a případného provozování dráhy svazku dotčených obcí
  - Pokud je využívána v nákladní dopravě, předat ji do držení vlečkaře

Kapacita dopravní cesty a její využití

Posudíme problém výběru dopravního oboru i z hlediska záboru pozemku pro jeho výstavbu a provoz

- Několik párů vlaků za den - bez přihlédnutí k specifickým místním podmínkám - nemá příliš velký význam pro odlehčení silnic.
- Zábor půdy na těleso jednokolejné trati a dvoupruhové silnice je zhruba stejný
- Kapacita jízdních pruhů komunikace při průměrné hmotnosti Nex a jiných vlaků tohoto typu ve vnitrostátní přepravě je vyšší. Jen těžké vlaky, které by nahradily kamiony jedoucí v bezpečné zábrzdě vzdálenosti, by mohly teoreticky přicházet jako substituční doprava v úvahu jen u přeprav na vzdálenosti, překračující hranice ČR

Etapa fantastických projektů

- V každé etapě zvýšených problémů veřejných výdajů vznikají fantastické projekty. Mají smysl k udržení intelektuálního potenciálu pracovníků na vizích budoucna jako neuskutečnitelné inspirace:
  - vlaky TGV
  - zrušení Masarykova nádraží jako koncového
  - splavnění Vltavy
  - kanál Dunaj – Odra - Labe přes prodlužování a prohlubování splavných úseků

Vlaky TGV?

- Krátce po „sametové“ revoluci přišli první iniciátoři vysoko rychlostních tratí v ČSFR
- Tehdejší smysl mohl být v pokračování ve vývoji lokomotiv dosahujících přes 200 km/hod. pro vývoz do Ruska či Číny.
- Jenže tehdy se velké podniky začaly rozpadat a nadto byl názor orientovat se na západní trhy.
- O řadu let později přišly nápady na nejrůznější spojení za téměř astronomické náklady

Efektivnost

- ČD nedávno zveřejnily náklady na provoz Pendolino: máme 5 v provozu, jedno v údržbě a jedno v rezervě. 7 vlaků stálo podstatně více, než předpokládaných 10 vlaků. Jejich roční provozní ztráta - bez zvýšených nákladů na údržbu dopravní cesty - je 500 milionů Kč.
- U TGV spojení se uvádí výhoda taktového grafikonu (nejlépe hodinového) a možnost za méně než 2 hodiny se dostat do Berlína či Vídně. Vzniká tedy jen otázka, kolik cestujících každou hodinu do Berlína či Vídně pojede.
- Měli jsme lepší nápad: ať výstavbu úseků nových tratí postaví cizí investor a trať provozuje také cizí provozovatel, který má zájem na rychlém spojení Německa a Balkánu.

Další „vize“

- Dokončuje se přestavba Pražského uzlu. Současně se uvažuje o tunelovém propojení Masarykova nádraží, protože tím se získají lukrativní pozemky
- Kdysi se uvažovalo se splavněním střední Vltavy, aby se nadále mohla vozit žula; dlažba z české žuly (nalezla uplatnění i v Hamburku). To samozřejmě nevyšlo a těžko někdy vyjde – mizet kopce těžko dnes někdo povolí.
- Má se tedy vytvořit trasa kdysi závodu Budějovice - Praha, kdy za 20 hodin vodáci po proudu řeky trasu zdolali a patřili pak mezi světovou špičku v rychlostní kanoistice. Dnes by ale byla největší překážka Orlická přehrada. Co by stálo lodní zdvihadlovana s vodou o hmotnosti 600 t překonávající 70 m rozdíl hladin? Kolik by se proplavilo lodí? Po jakou část roku? Nestál by lodní lístek více, než účast v Diamond Race?
- A vzpomeňme na 3 varianty trasy D-O-L, případně kanálu Jadran-Vltava. Argumenty jsou stejné: nabízíme tuto kapacitu, vysoké využití bude možná efektivní. Jaká ale bude poptávka?

Nedostatek koncepce

- Konkurence dodavatelů do sítě na společné regulované síti
  - nejde-li o státní podnik, jen konkurence může působit na kvalitu
  - zatím telekomunikace a energetika
  - Dráhy mají řadu dotací, náhrad aj. , prodej státního majetku v péči drah, což je de facto také dotace
    - dopravní cestu lze dotovat dočasně až do 100% nákladů, celkem ale jen do 30% provozních nákladů
    - Českí dráhy samozřejmě vysoce překračují
  - Kraje prodlužují kontrakty na 10 let s ČD; umožňuje se tak oligopolní chování
  - snižují se opticky náklady na dopravní cestu

Možné důsledky

- Prodlužování agonie, podporované samozřejmě odbory- pracující v celé historii lidstva bojovali za zachování status quo
  - těžko kritizovat něco, co nebylo realizováno- př. 1. balíček
- jenže důsledkem dříve či později bude kolaps veřejných financí
  - stát (obec) contra odbory
- v tržní ekonomice bude silný sklon se ztrátových aktivit zbavit
- v případě místních tratí se nebude respektovat ani skutečnost, že jde dnes o významné historické památníky, které nelze zachovat bez provozu

DĚKUJI ZA POZORNOST